

УДК 316.485.26:355.08(045)

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ТА ЇХНІМИ СІМ'ЯМИ В УМОВАХ ТРИВАЛОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Логвінова Ольга, волонтерка інформаційно-соціального центру по роботі з ВПО, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

ORCID: 0000-0002-1895-3817

E-mail: olgalogvinova1997@gmail.com

Рассказова Ольга, докторка педагогічних наук, професорка кафедри соціальної роботи, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

ORCID 0000-0002-6431-0206

E-mail: olgarasskazov69@gmail.

У статті репрезентовано результати дослідження проблеми соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в умовах тривалого конфлікту на Сході України. Розкрито поняття «соціальна робота», «соціальний захист», «соціальна послуга», які складають основу для дослідження актуальної сьогодні проблеми соціальної роботи з військовослужбовцями та їх сім'ями. Схарактеризовано сучасний стан соціальної роботи з військовослужбовцями, окреслено необхідність збагачення змісту такої роботи, зокрема розвиток таких напрямів, як соціально-психологічний, соціально-педагогічний, соціально-інформаційний, та методів і технологій (індивідуальна терапія, групові терапія, сімейна терапія, консультування, супровід) соціальної роботи з військовослужбовцями. Оприлюднено практичні рекомендації для соціальних працівників щодо вдосконалення механізмів регулювання соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей.

Ключові слова: соціальна робота, соціальний захист, військовослужбовці та їхні сім'ї, соціальні працівники, напрями, методи та технології соціальної роботи.

SOCIAL WORK WITH SERVICEMAN AND THEIR FAMILIES IN THE CONDITIONS OF LONG CONFLICT IN EASTERN UKRAINE

Olga Logvinova, Volunteer of the Information and Social Center for Work with IDPs, Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council

ORCID: 0000-0002-1895-3817

E-mail: olgalogvinova1997@gmail.com

Rasskazova Olga, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council

ORCID 0000-0002-6431-0206

E-mail: olgarasskazov69@gmail.

The purpose of the article is to study the current state, features, content, methods, and technologies of social work with the military and their families amid the current conflict in eastern Ukraine.

In line with the activities of the Information and Social Center for IDPs of Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy of the Kharkiv Regional Council, the authors conducted a pilot focus group survey to determine the quality of social assistance to the servicemen and their families using a proprietary questionnaire "Assessing the quality of social service for the servicemen and their families members."

It has been found that social work with servicemen includes social protection, social support, social services, and adaptation work. The following major areas of social work with the military have been identified: social, socio-legal, socio-healthcare, socio-economic, financial, and socio-labour. However, it is necessary to develop socio-psychological, socio-pedagogical, socio-informational areas that will ensure a person's adaptation in society, personal growth, and self-improvement. Development and implementation of ways to promote public and professional awareness of servicemen's social problems and their families are also relevant in current conditions along with constant scientific and practical search, and effective assistance to this social group in solving their problems in practice.

The article proves that the goals of current social work are to preserve the physical and mental strength of servicemen, adjust their attitudes, and enhance their development in society.

The article outlines the need for enrichment methods and technologies (individual therapy, group therapy, family therapy, counselling, and support) of social work with servicemen. It establishes that optimization of present-day technologies of social work with war veterans is possible under the following conditions: expansion of the range of services in the state network of social services, creation of alternative centres for social services; availability of social work professionals trained to work in the military environment and solve the problems of the military; organization of self-help and mutual assistance for the families of servicemen; formation of an effective social policy of the state in general and in the field of social protection of war veterans in Ukraine in particular.

The article also includes practical recommendations for social workers on improving mechanisms of regulation of social protection for servicemen and families members.

Keywords: social work, social protection, the military and their families, social workers, directions, methods and technologies of social work.

Постановка проблеми. Соціальна робота з військовослужбовцями та членами їхніх сімей стає все більш актуальною в умовах тривалого конфлікту в Україні. Події, які відбуваються сьогодні на Сході нашої країни, потребують значного посилення системи соціального захисту та соціальної допомоги населенню. Невизначеність перспектив майбутнього життя, зміна традиційного життєвого укладу, дефіцит сприятливого соціального середовища для соціалізації особистості – усе це є результатом нинішньої кризової ситуації в Україні. Зазначені проблеми не можуть бути розв'язанні без системного втручання соціальних працівників, реалізація професійної діяльності яких спрямована на сферу допомоги людям в означених процесах соціального життя. Бойові дії призвели до появи нової категорії отримувачів соціальних послуг – осіб, які постраждали внаслідок антитерористичної операції. При цьому військовослужбовці та їхні сім'ї не менше за мирне населення піддаються ризику зовнішніх і внутрішніх чинників і перебувають у стані вразливості. У цьому сенсі гостро необхідною сьогодні стає розробка та вдосконалення форм і методів соціальної роботи з означеною категорією осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел свідчить, що проблема розвитку соціальної роботи у цілому та, зокрема, питання розвитку соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями привертає значну увагу зарубіжних та вітчизняних учених.

Основи соціальної роботи як науки вивчали вітчизняні та зарубіжні вчені: Н. Горішна, Л. Домінелі, Д. Дастін, О. Купенко, М. Лукашевич, К. Лаєнс, І. Мигович, В. Поліщук, Т. Семигіна, А. Фурман, А. Ярошенко та ін.

Проблемі соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями присвячено наукові пошуки О. Бойко, Ю. Бриндікова, Н. Гусак, О. Міхеєвої, О. Морщакової, Т. Назарчук, В. Санжаровця, І. Трубавіної та інших дослідників.

Серед учених, що розглядали питання соціального захисту військовослужбовців, – С. Ветлинський, У. Гордієнко, В. Клос, М. Кравченко, В. Пашинський, С. Ситняківська та інші.

У результаті детального аналізу наукової літератури з обраної теми було виявлено, що проблема вивчення стану та специфіки соціальної роботи з військовослужбовцями в умовах конфлікту на Сході України, що має тривалий характер, не була предметом окремого дослідження. Ця ситуація пояснюється, зокрема, недостатньою орієнтацією державної соціальної політики на розв'язання зазначених проблем, еkleктичністю науково-практичних підходів до створення відповідних програм, розробки ефективних засобів, а також відсутністю кваліфікованих фахівців.

Таким чином, можна стверджувати, що питання дослідження сучасного стану соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями є надзвичайно актуальним та має суттєву значущість як для українського суспільства загалом, так і для соціальних працівників та всіх інших фахівців сфери соціальної роботи. До того ж, виходячи з вищезазначеного, наголосимо, що сьогодні в українському суспільстві, на жаль, немає чітко визначеної системи соціальної роботи з військовослужбовцями та членами їхніх сімей.

Мета статті – дослідження сучасного стану, особливостей, змісту, методів, технологій соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в умовах тривалого конфлікту на Сході України.

Матеріали та методи дослідження. Нами було проведено пілотне опитування щодо визначення якості надання соціальної допомоги військовим та членам їхніх сімей за анкетною «Визначення якості надання соціальної допомоги військовослужбовцям та членам їхніх сімей» [13]. Опитування здійснено у руслі діяльності інформаційно-соціального центру по роботі з ВПО Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, з фокус-групою у складі 6 осіб віком від 19 до 29 років (50 %), від 30 до 39 років (33,3 %), від 40 до 49 років (16,7 %), які є військовозобов'язаними і мають статус «учасник бойових дій».

Виклад основного матеріалу дослідження. Розпочинаючи дослідження порушеної проблеми, відзначимо, що наявна в сучасній Україні ситуація дозволяє відносити військовослужбовців до соціально незахищених верств населення. У складних соціально-психологічних умовах солдати і офіцери, покликані захищати державу, самі потребують соціального захисту і допомоги, тому стають об'єктами соціальної роботи.

Важливість підтримки цієї категорії клієнтів саме засобами соціальної роботи впливає з самої сутності цієї науково-практичної галузі. Згідно з визначенням Міжнародної федерації соціальних працівників та міжнародної

асоціації шкіл соціальної роботи, соціальна робота є заснованою на практиці професією та академічною дисципліною, яка сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей. Центральне місце в соціальній роботі посідають принципи соціальної справедливості, прав людини, колективної відповідальності та поваги до різноманітності [1, с. 13]. Отже, соціальна робота покликана забезпечити справедливе, поважне та гуманне ставлення суспільства до осіб, які відстоюють принцип цілісності держави, захищають її території, піддаючись негативному впливу несприятливих чинників соціалізації, стаючи їх жертвою.

Часто жертвами таких чинників опосередковано стають і члени родини військовослужбовців, потребуючи ефективної підтримки та допомоги засобами соціальної роботи. Соціальна робота із сім'ями, дітьми та молоддю визначається як професійна діяльність, спрямована на запобігання, мінімізацію негативних наслідків та подолання складних життєвих обставин щодо сімей, дітей та молоді, посилення їхньої здатності до реалізації власного життєвого потенціалу [2]. Унаслідок з цього можемо стверджувати, що саме соціальна робота має великий потенціал щодо відновлення родин військових, які у різний спосіб, прямо чи опосередковано, постраждали через воєнні дії.

Характеризуючи сучасний стан соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями як науково-практичну проблему, ми дійшли висновку, що основна мета соціальної роботи з цією категорією осіб полягає в тому, щоб відновити фізичні й психічні сили тих, кому надається допомога, теоретично обґрунтувати принципи, методи та умови реалізації соціальної допомоги сім'ям військовослужбовців; розширити та посилити підготовку професіоналів у сфері соціальної роботи, внести елементи соціальної справедливості в рамки субординаційних ставлень, характерних для військової служби. Варто відзначити, що особливістю сучасної соціальної роботи є спрямованість на позитивний соціальний розвиток особистості військовослужбовця разом з розв'язанням суб'єктивних проблем.

У своїй професійній діяльності соціальні працівники керуються Законами України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про соціальні послуги», «Про охорону дитинства», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців» тощо.

На системне розв'язання проблем соціального розвитку та соціального захисту вразливих верств населення спрямовані, у першу чергу, Закон України «Про соціальні послуги» за № 30/2021 від 29 січня 2021 року, та Указ Президента України «Про стратегію подолання бідності», за № 637/2001 від 15 серпня 2001 року. Соціальний захист та соціальна допомога військовослужбовцям та їхнім сім'ям здійснюється також відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Актуальність організації і здійснення соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями зумовлює необхідність детального і комплексного дослідження наукових, теоретичних і практичних аспектів проблеми, а також виявлення перспектив подальшого розвитку соціальної роботи із зазначеною категорією осіб. В Україні створені та діють відповідні державні

органи (Державна служба з питань інвалідів та ветеранів України (до 10.09.2014 р.), далі – Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції; з 1.01.2019 р. – Міністерство у справах ветеранів), громадські організації (наприклад, Всеукраїнська організація інвалідів війни, Збройних Сил та учасників бойових дій; Громадська спілка «Вища координаційна рада у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції»), об'єднання волонтерів (наприклад, Громадська спілка «Всеукраїнське об'єднання учасників бойових дій та волонтерів АТО») [4, с. 337].

На основі аналізу наведеної вище законодавчої бази щодо соціальної роботи з досліджуваною категорією осіб зазначимо, що усе розмаїття соціальної роботи з військовослужбовцями стверджує такі особливі цінності, як: забезпечення достатніх умов життя військовослужбовців та членів їхніх сімей (соціальний захист); періодичне задоволення соціальних потреб осіб, які перебувають у стані соціальної та економічної скрути (соціальна підтримка); задоволення соціальних потреб осіб шляхом надання їм соціальних послуг широкого спектру (соціальне обслуговування); соціально-педагогічна та психологічна допомога учасникам бойових дій, які опинились у складних життєвих обставинах, проведення семінарів та тренінгів (адаптаційна робота). Відзначимо, що соціальному захисту, як і соціальній підтримці, у сучасній соціальній роботі з військовослужбовцями відведено важливу роль: він є системою превентивних і комплексних заходів, що спрямовані на збереження прав та свобод учасників бойових дій, сприяють соціальній адаптації та реабілітації військових, загалом забезпечують сприятливе зовнішнє соціальне середовище.

Важливим аспектом сучасної соціальної роботи стає спрямованість такої роботи на надання досліджуваній категорії населення соціальних послуг, що відповідають потребам споживачів. У законодавчому вимірі надається таке визначення терміна «соціальна робота»: професійна діяльність надавачів соціальних послуг, спрямована на організацію та надання соціальних послуг населенню [3]. Актуальність проведення сьогодні різноманітних діагностичних досліджень, соціологічних опитувань цієї категорії населення як раз і пов'язана з необхідністю вивчення реальних потреб військових, членів їхніх сімей та профільних ветеранських організацій, що дає змогу спрогнозувати обсяг соціальної допомоги, якої вони потребують.

Для поглиблення аналізу порушеної проблеми проаналізуємо результати експериментального вивчення особливостей створення системи якісної соціальної допомоги військовослужбовцям та їхніми сім'ям. Згідно з результатами опитування, 66,7 % респондентів дуже зацікавлені в отриманні соціальних послуг, а 33,3 % скоріше зацікавлені, ніж не зацікавлені, що свідчить про в цілому високий рівень потреби у соціальних послугах досліджуваної категорії громадян.

Серед послуг, які опитані вже отримували чи отримують, було позначено: безкоштовне навчання, пільги на комунальні послуги, грошова допомога, медичні консультації щодо одужання після боєвого поранення. Більшості опитуваних (83,3 %) соціальні послуги було надано у державних соціальних службах, іншим – в Асоціації ветеранів чи іншій громадській організації.

Важливо наголосити, що хоча більшість опитаних зазначають, що знають

свої права та обов'язки як потенційного отримувача соціальних послуг, 16,7 % зазначають, що не володіють цією інформацією. Із власного досвіду спілкування з військовослужбовцями та членами їхніх сімей значимо, що рівень знань про можливість отримання соціальної допомоги в Україні у цієї категорії є доволі високим. Разом із цим часто він обмежується знанням про можливість отримати пільги чи матеріальну допомогу. Через брак інформації про інші види послуг (такі, наприклад, як можливість отримання психолого-педагогічних та соціально-педагогічних консультацій, додаткової професіоналізації, залучення до інформальної освіти на базі спеціалізованих осередків допомоги у ЗВО) вони не отримують належного спектру послуг і відчують соціальну дезадаптацію й незадоволеність щодо ставлення держави до себе.

Відзначимо, що лише 33,3 % респондентів влаштовує перелік соціальних послуг, які надає осередок, до якого вони зверталися, 66,7 % – свідчать про недостатній спектр запропонованих послуг. Показово, що респонденти у співвідношенні 50 на 50 % характеризують рівень надання їм соціальної допомоги як середній та низький, що свідчить про недостатню якість отриманих послуг. Із 60 % опитаних, які безпосередньо користувалися послугами соціального працівника, 50 % не задоволені ставленням фахівця до себе.

Загалом невелике пілотне опитування не претендує на вичерпне висвітлення наявних проблем, проте чітко окреслює тенденцію, яка полягає у поглибленні розриву між реальними прагненнями та потребами людей та переважно формалістичним характером ставлення держави і суспільства до надання соціальних послуг досліджуваній категорії осіб, що підтверджує необхідність подальших дій з покращення соціальної роботи з військовослужбовцями та членами їхніх сімей, властивість створення нових альтернативних осередків соціальної допомоги, здатних надавати нові комплексні види послуг, орієнтовані на потреби клієнтів.

Наголосимо, що сьогодні спектр соціальних послуг та інші можливості отримання військовими і їхніми сім'ями соціальної допомоги поступово стають більш широкими. Дослідження вітчизняних науковців (М. Барія, О. Дзьобаня, І. Звереві, А. Капської, С. Корольова, Г. Лактіонової, Я. Подоляка, О. Тарської, В. Тюріної, М. Феденко) доводять, що процеси, пов'язані із реформуванням і реорганізацією Збройних Сил України, внесли істотні корективи у життєдіяльність сімей військовослужбовців.

Згідно з твердженням Н. Квітко, найголовнішим завданням для соціальних працівників стала допомога у відновленні та задоволенні духовних і соціокультурних потреб військовослужбовців [5, с. 283]. Дійсно, сфера соціальних послуг для людини, яка пройшла через умови військового конфлікту, має вийти за межі матеріальної допомоги і бути розширеною аж до духовної та соціокультурної підтримки. Перелік видів соціальної та соціально-педагогічної допомоги, що охоплюють різні сфери життєвих інтересів людини, сприяють зміцненню та активізації адаптаційного потенціалу особистості, запобіганню негативних впливів на неї, забезпечують охорону та захист прав людини і громадянина.

Відповідно, як наголошує Н. Квітко, соціальна робота з військовими та їхніми сім'ями має здійснюватися за різними напрямками відповідно до проблем,

які виникають внаслідок зміни соціального та культурного середовища життєдіяльності. Таким чином, основними напрямками такої роботи, разом з соціальним, соціально-правовим, медико-соціальним, соціально-економічним, матеріальним, стають соціально-психологічний, соціально-педагогічний, соціально-інформаційний та соціально-трудоий [5, с. 283]. Необхідно додати, що для реалізації кожного з напрямів має бути створений пакет соціальних послуг, що надаються певними осередками соціальної допомоги, у яких створені відповідні умови, працюють підготовлені фахівці.

Досвід створення системи комплексних послуг для військовослужбовців і членів їхніх сімей, залучення різних фахівців до такої роботи вже напрацьований у державі. Так, Міністерство соціальної політики та Уряд у напрямі соціальної допомоги забезпечують медично-реабілітаційні послуги, розповсюджуючи санаторно-курортні путівки на пільговій основі. Учасникам антитерористичної операції дозволяється самостійно обирати заклад, де вони бажають проходити відповідне лікування. На курортах Харківської, Дніпропетровської, Одеської, Львівської, Чернігівської, Київської та інших областей України військові відновлюють сили за допомогою мінеральної води, масажу, фізпроцедур, ванн і лікувальної фізкультури. Важливо, що адаптуватися та повернутись до життя допомагають різні фахівці: соціальні працівники, психологи і медики [6, с. 75]. Отже, слід зазначити, що на сьогодні система соціальної допомоги досліджуваній категорії населення активно вдосконалюється.

Доцільним є розв'язання таких практичних завдань: забезпечення психологічної реабілітації учасників АТО та членів їхніх сімей; налагодження професійного навчання та підвищення кваліфікації соціальних працівників, залучення інших фахівців сфери соціальної роботи, соціальний супровід під час участі у бойових діях та після повернення до мирного життя, створення передумов для розвитку мережі ветеранських центрів за принципом «рівний-рівному», цілодобова робота «телефону довіри». Також важливим є проведення семінарів та тренінгів, інформування військовослужбовців та членів їхніх сімей щодо можливості надання державної цільової підтримки на здобуття освіти. Стосовно медичного забезпечення: слід вживати превентивні заходи щодо попередження девіантної поведінки та такої, що містить ризики для здоров'я, зокрема проведення роз'яснювальної роботи про шкоду надмірного вживання алкоголю, наркотичних засобів, захворювань, що передаються статевим шляхом, гепатитів, ВІЛ/СНІДу [12, с. 161].

Останнім часом інтенсивно впроваджуються нові методи і технології соціальної роботи з військовослужбовцями. Сучасна соціальна робота пропонує використовувати первинні та вторинні методи у роботі з військовослужбовцями та їхніми сім'ями. До первинних належать такі методи: індивідуальна терапія, сімейна терапія, групова терапія. До вторинних – планування, консультування, супровід тощо. Основними процедурами технології сучасної соціальної роботи з військовослужбовцями є: соціальна профілактика – діяльність, спрямована на попередження проблем індивіда, подолання їх причин; соціальна реабілітація – діяльність, спрямована на подолання наслідків проблем, відновлення стану соціального функціонування; соціальна підтримка – діяльність, спрямована на

компенсацію ресурсів військовослужбовця, втрачених під впливом проблеми [7, с. 6].

Слід зазначити, що соціальна робота з військовослужбовцями набуває індивідуального характеру. Зважаючи на це, центри соціальних служб для молоді ведуть активний пошук перспективних форм, методів та моделей роботи саме з цією категорією. До таких форм входять індивідуальні консультації спеціалістів, робота «Телефону довіри». Також відновлюється робота за місцем проживання та робота молодіжних об'єднань. Отже, на цей час соціальна робота з призовною молоддю та військовослужбовцями залишається пріоритетною в діяльності центрів соціальних служб.

Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями здійснюється також через надання інформаційних, психологічних та корекційних послуг. Вона спрямовується на можливості клієнта або групи людей, що її потребують. Основним суб'єктом такої діяльності має стати соціальний працівник, який, організовуючи заходи із соціальної допомоги зазначеній соціальній групі, на думку Ю. Таран, має здійснювати: вивчення соціально-психологічних якостей військовослужбовців, які повернулися з АТО; організацію та проведення соціально-психологічної роботи з підтримки військовослужбовців та їхніх сімей; проведення заходів щодо соціально-психологічної адаптації військовослужбовців до умов цивільного життя; організацію соціально-психологічної допомоги військовослужбовцям та членам їхніх сімей; організацію взаємодії з медичною службою [8, с. 101].

Вважаємо, що серед засобів, найбільш використовуваних у сучасній соціальній роботі з учасниками АТО та їхніми сім'ями, провідним є соціально-психологічний тренінг. Н. Євдокимова визначає соціально-психологічний тренінг як форму спеціально організованого спілкування, психологічний вплив якого базується на активних методах групової роботи. Така форма роботи допомагає військовослужбовцям подолати стрес, сформувати здатність до комунікації, адаптуватись після повернення із військової служби, запобігти професійному вигоранню та професійним деформаціям у майбутньому [9, с. 211]. Таким чином, можна сказати, що соціально-психологічний тренінг набуває найбільш широкого значення у соціальній роботі з військовослужбовцями. Тренінгові заняття полегшують і прискорюють процес оволодіння знаннями, вміннями і навичками ефективної соціальної поведінки, сприяють оптимізації комунікативних можливостей людини, створюють можливості для більш повного самопізнання і самовизначення.

Зміст соціально-психологічного тренінгу для військовослужбовців в основному спрямований на розвиток комунікативних здібностей, сприяння згуртованості військового колективу, стимулювання особистісного зростання, розвитку творчих здібностей, адаптаційних можливостей, безконфліктного, позитивного спілкування, зняття емоційної напруги, релаксацію тощо. Робота з військовослужбовцями здійснюється за допомогою певних методів, які можуть успішно застосовуватися у ході соціально-психологічного тренінгу. Це, зокрема, рольові ігри, кейс-метод, метод «мозкового штурму», релаксаційних вправ, методики зворотного зв'язку, арт-терапії. Наведені дані свідчать про надзвичайну

різноманітність форм і методів тренінгової роботи. Отже, застосування тренінгів є запорукою ефективності соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями [10]. У цілому можемо зробити висновок, що комплекс тренінгових засобів у соціальній роботі з учасниками АТО, котрий наразі перебуває у стадії розробки, забезпечить винайдення нових принципів роботи з цією категорією осіб.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. У цілому необхідно відзначити, що соціальна робота з військовослужбовцями та членами їхніх сімей має носити інтегративний характер, визначна роль у цій справі належить, на нашу думку, соціальному працівникові та соціальному педагогові.

Проаналізувавши особливості соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями ми дійшли висновку, що, незважаючи на збільшення науково-практичних розробок, присвячених проблемі сучасного стану соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями все ще відчувається її недостатня розробленість із позицій ідей соціальної педагогіки і соціальної роботи, без використання яких розвиток цієї проблеми є малоефективним.

Було визначено, що соціальна робота з військовослужбовцями вміщує соціальний захист, соціальну підтримку, соціальне обслуговування, адаптаційну роботу й реалізується у сучасній парадигмі держаного управління – соціальних послуг. Встановлено, що соціальна робота з військовослужбовцями здійснюється за такими основними напрямками: соціальним, соціально-психологічним, соціально-педагогічним, соціально-правовим, медико-соціальним, соціально-економічним, матеріальним та соціально-трудоим. Проте необхідним є й розвиток соціокультурного і освітнього напрямів, що забезпечать адаптацію людини у соціумі, її особистісне зростання та самовдосконалення. Також актуальними у сучасних умовах стають розробка та реалізація шляхів усвідомлення суспільством та фахівцями соціальних проблем військовослужбовців та їхніх сімей, постійний науково-практичний пошук і дієва допомога названій категорії у розв'язанні їхніх проблем на практиці.

Цілі сучасної соціальної роботи полягають у тому, щоб зберегти фізичні та психічні сили військовослужбовців, скорегувати їхні особистісні установки, стимулювати їхній розвиток у суспільстві.

Оптимізація сучасних технологій соціальної роботи з учасниками бойових дій можлива за дотримання таких умов: розширення спектру послуг у державній мережі соціальних служб, створення альтернативних осередків соціальних послуг; наявність у фахівців із соціальної роботи зі спеціальною підготовкою досвіду щодо роботи у військовому середовищі з розв'язання проблем військовослужбовців; організація самопомоги і взаємодопомоги родинам військовослужбовців; формування дієвої соціальної політики держави, зокрема у сфері соціального захисту учасників військових подій в Україні.

У майбутньому варто здійснити комплексне дослідження теоретико-методичних засад створення і функціонування системи соціальної роботи із сім'ями військовослужбовців, а саме – з'ясувати основні педагогічні підходи та соціально-педагогічні умови здійснення цього виду діяльності, вивчити інтереси і потреби, проаналізувати інноваційні методики та технології розв'язані проблем, назрілих у цій категорії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Семигіна Т. В. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин та туризму, 2020. 275 с.
2. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. Ст. 213.
3. Про соціальну роботу та соціальні послуги : Проект Закону України від 21.01.2014 р. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/NT0714> (дата звернення : 19. 07.2021).
4. Турбан В. В. Реабілітаційна робота з військовослужбовцями, учасниками бойових дій у центрах соціальних служб: етичний аспект. *Творча спадщина Г. С. Костюка: історія та сучасність*. 2018. С. 346–345.
5. Квітко Н. М. Соціальна робота з вимушено переміщеними особами як наукова проблема. *Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах: матеріали наук. практич. інтернет-конф.*, (Дніпро, 3-4 черв. 2021 р). Дніпро, 2021. С. 513.
6. Логвінова О. Г. Соціально-педагогічна адаптація військовослужбовців, які повернулися з зони АТО, засобами соціально-психологічного тренінгу. *SOCIOPROSTIR: міждисциплінарний електронний зб. наук. праць із соціології та соціальної роботи*. 2018. № 7. С. 74–78.
7. Грабовенко Н. В. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни «Методи соціальної роботи» (для бакалаврів). Київ : МАУП, 2018. 30 с.
8. Таран Ю. Я. Соціальна адаптація колишніх військовослужбовців та членів їх сімей. Досвід роботи недержавних некомерційних організацій. *Праця і соціальні відносини*. 2010. № 1. С. 211–217.
9. Євдокимова Н. О. Соціально-психологічний тренінг як технологія розвитку особистості студента. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 4. С. 211–217.
10. Соціальна робота з військовослужбовцями. URL : <https://www.kazedu.kz/referat/152813> (дата звернення: 19. 07.2021).
11. Шолудько Ю. О. Соціальний захист військовослужбовців за законодавством України. *Актуальні проблеми сучасного права*. 2018. С. 55–68.
12. Кондратенко О. О. Державне регулювання механізмів соціального захисту учасників антитерористичної операції та членів їх сімей: дис. канд. наук. з держ. управління : 25.00.02. Київ, 2019. 280 с.
13. Рассказова О. І., Логвінова О. Г. Визначення якості надання соціальної допомоги військовослужбовцям та членам їхніх сімей: анкета. URL : <http://surl.li/abukd> (дата звернення :29.07.2021).

REFERENCES

1. Semyhina, T. V. (2020). Suchasna sotsialna robota. Kyiv: Akademiia pratsi, sotsialnykh vidnosyn ta turyzmu [in Ukrainian].
2. Pro sotsialnu robotu z sim'iamy, ditmy ta moloddu: Zakon Ukrainy vid 17.01.2019 r. № 2671-VIII (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [in Ukrainian].
3. Pro sotsialnu robotu ta sotsialni posluhy : Proekt Zakonu Ukrainy vid 21.01.2014. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/NT0714> [in Ukrainian].
4. Turban, V. V. (2018). Reabilitatsiina robota z viiskovosluzhbovtsiamy, uchasnykamy boiovykh dii v tsentrah sotsialnykh sluzhb: etychnyi aspekt. *Tvorcha spadshchyna H. S. Kostiuka: istoriia ta suchasnist* [in Ukrainian].
5. Kvitko, N. M. (2021). Sotsialna robota z vymusheno peremishchenymy osobamy yak naukova problema. *Shliakhy rozvytku nauky v suchasnykh kryzovykh umovakh: proceedings of the Scientific and Practical Conferences, Dnipro* [in Ukrainian].
6. Lohvinova, O. H. (2018). Sotsialno-pedahohichna adaptatsiia viiskovosluzhbovtsiv, yaki povernulysia z zony ATO, zasobamy sotsialno-psykholohichnoho treninhu. *SOCIOPROSTIR – SOCIOSPACE*, 7, 74–78 [in Ukrainian].
7. Hrabovenko, N. V. (2018). Metodychni rekomendatsii shchodo zabezpechennia samostiinoi roboty studentiv z dystsypliny «Metody sotsialnoi roboty» (dlia bakalavriv). Kyiv : MAUP [in Ukrainian].

8. Taran, Yu. Ya. (2010). Sotsialna adaptatsiia kolyshnikh viiskovosluzhbovtziv ta chleniv yikh simei. Dosvid roboty nederzhavnykh nekomertsiinykh orhanizatsii. *Pratsia i sotsialni vidnosyny – Labor and social relations*, 1, 211–217 [in Ukrainian].
9. Yevdokymova, N. O. (2014). Sotsialno-psykholohichniy treninh yak tekhnolohiia rozvytku osobystosti studenta. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy – Journal of the National University of Defence of Ukraine*, 4, 211–217 [in Ukrainian].
10. Sotsialna robota z viiskovosluzhbovtziamy. URL : <https://www.kazedu.kz/referat/152813> [in Ukrainian].
11. Sholudko, Yu. O. (2018). Sotsialnyi zakhyst viiskovosluzhbovtziv za zakonodavstvom Ukrainy. *Aktualni problemy suchasnoho prava – Actual problems modern law*, 55–68 [in Ukrainian].
12. Kondratenko, O. O. (2019). Derzhavne rehuliuвання mekhanizmv sotsialnoho zakhystu uchasnykiv antyterorystychnoi operatsii ta chleniv yikh simei. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
13. Rasskazova, O. I., Lohvinova, O. H. Vyznachennia yakosti nadannia sotsialnoi dopomohy viiskovosluzhbovtziam ta chlenam yikh: anketa. URL : <http://surl.li/abukd> [in Ukrainian].